

bioveem

nieuwsbrief

biologische melkveehouderij versterken en verbreden

in dit nummer

- Geen recept, maar een systeem dat werkt!
- Symposium 'Dilemma's samen opgelost'
- 'Blijvend grasland en vruchtwisseling voor duurzaam bodembeheer'
- 'Strategieën en stijlen van Bioveem-boeren'
- 'Meer gewasproductie met minder mest'
- '100% biologisch voeren; klaar voor 2005'
- 'Balans is de basis voor weerstand'
- Kunnen jonge Ridderzuringplanten door frequent maaien bestreden worden?

Geen recept, maar een systeem dat werkt!

We hebben het allemaal kunnen lezen in de vakbladen: De biologische landbouw maakt de voorlopersrol die ze opeist niet waar. Dat klopt, de biologische sector is geen voorloper in het aanleveren van pakkende oplossingen of middelen en recepten. Gelukkig niet, want dat draagt zelden bij aan werkelijke verduurzaming. Het gaat om het wegnemen van oorzaken, preventie vanuit een biologisch perspectief en evenwicht in de bedrijfsomstandigheden. Zo zoeken boeren in Bioveem ieder naar hun systeem dat werkt. En die vinden ze...

Biologisch als voorloper

De voorloperspositie van de biologische landbouw staat de laatste tijd volop in de belangstelling. Vanuit alle kanten wordt er kritisch meegekeken. Dat is goed. Maar als de vernieuwingen uit de biologische landbouw alleen beoordeeld worden als recept en kant en klare oplossingen, dan doet u de biologische landbouw tekort. We denken vaak nog dat we alles kunnen 'maken en beheersen'. Dat ieder probleem is op te lossen met een technisch hoogstandje of een recept (aspirantje). De oorzaak van het probleem vergeten we echter vaak aan te pakken. Oorzaken kun-

Pieter Boons: "met gescheurd grasland hoef je de maïs niet te bemesten" (www.bioveem.nl)

nen heel divers zijn en vragen niet om standaard oplossingen die voor 'iedereen' goed zijn. Je moet terug naar het functioneren van 'het systeem als geheel'. Biologische boeren streven naar minder 'kunstmatige' hulpmiddelen en meer natuurlijke systemen en zijn dus meer aangewezen op de natuurlijke processen en ontwikkelingen van het dier of de bodem. Voor veel problemen geldt dat we ons bevinden in een oneindige spiraal van

bestrijden en onderdrukken van symptomen. De biologische landbouw laat ons zien hoe we hier op een andere manier mee om kunnen gaan. Niet een beetje minder kunstmest of gif, maar een andere aanpak van de oorzaak, het zoeken vanuit de basis. Het zojuist verschenen praktijkboek uiergezondheid; "Voorkomen is beter dan genezen" is in die zin een mooi voorbeeld.

Novelties

Veehouders in Bioveem zijn op verschillende terreinen op zoek naar (deel) systemen die werken. Hoe kan ik door aangepaste mechanisatie, tijdig wieden en een goede vruchtwisseling de maïs schoonhouden? Hoe kan ik zonder kunstmest en met klaver een goed gewas verbouwen. Vernieuwingen die voor elke omschakelende boer persoonlijk een omslag in zijn denken betekenen. Binnen Bioveem zijn wij met omgeschakelde ondernemers bezig deze biologische kennis verder uit te breiden en in te vullen. De deelnemers verfijnen het biologische onkruidmanagement, de diergezondheidszorg of het gewasmanagement door te werken vanuit hun lokale mogelijkheden. Een samenhangende set van handelingen die er voor zorgt dat 'het systeem werkt'. Door nauwkeurig het (deel) systeem te beschrijven met achtergronden (context), uitgevoerde handelingen en ervaringskennis ontstaat de beschrijving van een 'noveltie', dat wil zeggen vernieuwend complex management.

De eerste beschrijvingen hier-

van zijn de vinden op de website www.bioveem.nl. Deze zijn de moeite waard en overdraagbaar naar andere boeren. Ze geven geen kant en klare oplossing, want iedere situatie

is anders. Maar ze helpen op weg bij het zoeken naar een systeem dat werkt op een ander bedrijf. Dat kan een bijdrage leveren aan een verder verduurzaming in de landbouw en versterking van de biologische veehouderij. Geen goed bedoelde eenheidsadviezen, maar ondersteuning van het 'eigen' zoekproces. En dat is wat Bioveem doet!

Bert Philipsen en Ton Baars

Ook Guido Frijs heeft een 'systeem dat werkt' gevonden (www.bioveem.nl)

Verhuisbericht

Het Bioveem secretariaat heeft een nieuw adres. Samen met Praktijkonderzoek is het Bioveem secretariaat verhuisd van de Runderweg naar de Edelhertweg in Lelystad. Het volledige adres is: Secretariaat Bioveem T.a.v. Helen van Andel postbus 65 8200 AB Lelystad Telefoon: 0320-293324 Email: info@bioveem.nl

Symposium 'Dilemma's samen opgelost'

Op 28 oktober jl heeft het Bioveem symposium 'Dilemma's samen opgelost' plaatsgevonden. In de bijzondere ambiance van het Ecodrome te Zwolle werden de resultaten van de afgelopen drie jaar onderzoek gepresenteerd. Op deze pagina's een impressie van de dag.

'Blijvend grasland en vruchtwisseling voor duurzaam bodembeheer'

Na een inleiding van bioveem-boer Bert Wagenvoort over zijn bedrijf moesten de deelnemers aan de workshop letterlijk stelling nemen. Edith Finke (adviseur bij DLV en medewerker in Bioveem) dirigeerde de mensen die dachten dat bedrijf Wagenvoort boven de EU-norm voor nitraat (50 mg per liter) zou zitten, naar de ene kant van de zaal, terwijl de andere kant was gereserveerd voor mensen die dachten dat het bedrijf eronder zou blijven. Argumenten tegen het halen van de norm waren: een hoog aandeel droogtegevoelige zandgrond en intensieve beweiding op de huiskavel. Argumenten voor waren: "Als een biologisch, extensief melkveebedrijf als bedrijf Wagenvoort de EU-norm niet haalt, wie haalt het dan nog wel?"

workshop Teelt

Het stappenplan

- Stap 1: Wordt een perceel gebruikt voor beweiding (denk aan verkaveling, bereikbaarheid, enz) ? Nee → dan vruchtwisseling
- Stap 2: Een hoogproductieve veestapel vereist goed ruwvoer. Als dat niet lukt met blijvend grasland dan vruchtwisseling
- Stap 3: Schrale zandgrond ? → dan vruchtwisseling
- Stap 4: te nat ? → blijvend grasland te droog ? → graan, eventueel beheerspakket goede vochtvoorziening ? eventueel blijvend grasland maar ook aantrekkelijk voor eigen krachtvoerteelt
- Stap 5: als het perceel zich "bewijst" : goede grasmat, weinig vertrapping, geen grote problemen in droge periode → blijvend grasland.
- Stap 6: Voor blijvend grasland is goed grasland-management noodzakelijk

Gemiddeld bleek bedrijf Wagenvoort net onder de norm te blijven. Door in te zoomen op het bedrijf van Bert Wagenvoort konden we zien dat ook de manier van vruchtwisseling invloed heeft. Bert vertelde hoe de nitraatgehalten hem inzicht hadden gegeven in stikstofverliezen uit de bodem

Dilemma's samen opgelost

en hoe een uitgekende vruchtwisseling (met bijvoorbeeld zomergraan in plaats van wintergraan) efficiënt gebruik van stikstof en daarmee de duurzaamheid van zijn bedrijf vergroot.

Vervolgens werd de stelling "Handen af van blijvend grasland" gelanceerd. De argumenten voor en tegen deze stelling waren meer afhankelijk van de bedrijfsomstandigheden die de deelnemers in gedachte hadden. En zij kregen allemaal gelijk: via een stappenplan presenteerde Bert hoe je voor jezelf kunt bepalen of er voor jouw bedrijf plaats is voor blijvend grasland (zie kader).

En nog enkele tips:

- Ken uzelf en uw percelen, ga goed na welk systeem geschikt is voor u en uw grond.
- Als u blijvend grasland wilt/hebt, doe het dan goed: ploeg niet ieder 8-10 jaar, zorg dat het minimaal 20 jaar blijft (en als 20 jaar lukt, lukt 30 jaar ook).
- Koester de bodem en de grasmat.
- Lukt blijvend grasland niet, handhaaf dan een vruchtwisselingsysteem waarin grasland na maximaal 3 tot 5 jaar gescheurd wordt.

de goed gevulde zaal luistert aandachtig

'Strategieën en stijlen van Bioveem-boeren'

'Melkprijs onder druk; koppeling bioprijs aan gangbaar nekt bio', 'Schaalvergroting de enige oplossing', 'Verbreiding draagt nauwelijks bij aan rendement'.

Zo maar enkele koppen uit de vakpers van de laatste maanden. Tijd om de ontwikkeling van Bioveem-bedrijven in de afgelopen jaren op een rij te zetten. Deze zijn van 2001 tot 2003 gemiddeld 20.000 kg in melkquotum gegroeid, dit is ongeveer evenveel als de gemiddelde gangbare collega melkveehouder. De totale oppervlakte op de Bioveem-bedrijven is duidelijk toegenomen, de extra hectares worden niet zozeer voor de melkproductie, maar meer voor andere (akkerbouw) producten gebruikt.

Het gezinsinkomen van Bioveem-bedrijven is in deze periode licht gedaald. Het gezinsinkomen van het gemiddelde gangbare bedrijf is in dezelfde periode sterker gedaald. Dat het gezinsinkomen van Bioveem-bedrijven ondanks de dalende

melkprijzen redelijk op peil blijft, komt vooral door de toename van overige opbrengsten die voortkomen uit verbreding.

Er bestaan grote verschillen binnen de groep Bioveem-bedrijven. Dé Bioveem-strategie bestaat niet. Om hier toch iets over te kunnen zeggen, hebben we op het symposium ingezoomd op twee totaal verschillende bedrijven die beide een 'systeem dat werkt' hebben gevonden.

Het systeem dat werkt is een dynamisch gebeuren. Het is niet zo dat je wanneer je het systeem dat voor jou werkt gevonden hebt, je voor altijd klaar bent. De omgevingsfactoren zijn voortdurend aan verandering onderhevig. En daardoor is de ondernemer ook voortdurend bezig zijn systeem aan te passen aan die veranderende omgeving. De uitdaging is daarom: benut je kansen en blijf bij het systeem dat voor jou werkt!

Na beide sessies kreeg de beste "debater" een fles wijn aangeboden.

Bij een interactieve workshop waarbij men met elkaar in dialoog gaat, vangt de workshopleiding ook interessante vragen op zoals:

Zou het strooien van zeeschelpenkalk remmend kunnen zijn tegen ridderzuring in (nieuw) grasland? De eerste stappen om dit uit te zoeken, zijn al gezet. We hopen hier meer over te kunnen vertellen in de toekomst.

Kleigrond kan prima geplougd worden in het voorjaar, als er maar een gewas met een goed vertakt wortelstelsel op staat, zoals rode klaver. Ook hier zullen we aandacht aan besteden.

‘Meer gewasproductie met minder mest’

In twee geanimeerde workshops over “meer gewasproductie met minder mest” waren de aanwezigen het er snel over eens dat er in de biologische landbouw nog scherper bemest kan worden. Op alle grasland kan de bemesting in de nazomer er wel af (nu worden nog vaak de putten even leeggereden) en bij voldoende klaver is er nog maar heel weinig stikstof uit mest nodig. Maar: het moet wel gestimuleerd worden; de huidige lage prijs voor biologische mest weegt niet op tegen de kosten voor vervanging van bijvoorbeeld kali of fosfaat.

Veel meer discussie was er over de gewenste mestkwaliteit. “OK, vaste mest is duidelijk beter voor een gezonde bodem en bodemleven, maar vergeet de kosten voor stro niet”, merkte Pieter Boons terecht op, en “investeren in potstalmest doe je vooral voor je nageslacht”. Maar een betere kwaliteit drijfmest? Guido Frijns

is zeer te spreken over het effect van veel gehakseld stro in de boxen, als tussenstap naar een potstal. En minder minerale stikstof in mest is uiteraard nuttig om de ammoniakvervluchtiging te verminderen. Maar of dit een groot effect heeft op het bodemleven en bodemkwaliteit? Een aantal soorten wormen kunnen zich snel herstellen, een goed wortelend gewas heeft ook veel invloed, en het is niet altijd perfect weer om mest te rijden.

Uiteindelijk was de stemming gematigd optimistisch over de mogelijkheden om de kwaliteit van drijfmest te verbeteren, zowel als één van de vele schakels voor een gezond bedrijfssysteem en als een gevolg daarvan. “Maar”, merkte iemand op, “blijkbaar is er wel behoefte aan langlopend onderzoek naar deze effecten, want dit kun je niet onderzoeken in een potproefje van een paar maanden”.

Siem-Jan Schenk op Bioveem symposium

Tijdens het symposium ging Siem-Jan Schenk in op de voorloperspositie van de biologische landbouw. Hij benadrukte dat ondanks de discussie in de pers wat hem betreft die rol zeker wordt waar gemaakt! Denk aan sluiten van kringlopen, het bewuste ondernemerschap en de strategieën voor afzet.

Netwerken als bioveem hebben volgens Siem-Jan Schenk de toekomst, omdat daarin kennis beter circuleert. Bestaande kennis wordt daarmee beter benut en de innovaties en oplossingsrichtingen zijn duurzamer.

‘100% biologisch voeren; klaar voor 2005’

De aftrap werd gegeven door André Mulder die al een flink eind op weg is in zijn streven naar 100% zelfvoorziening. Voor André is 100% biologisch voeren hetzelfde als 100% zelfvoorziening. Hij vertelde over de reis die hij en zijn familie hebben afgelegd op hun bedrijf 't Ecoloar. Hoe intensief het vroeger was, waarom de voederbieten kwamen en waarom ze nu misschien wel weer verdwijnen ten gunste van graanteelt.

er werd ook gewerkt aan het onderhouden van netwerken....

Interessant en voor velen toepasbaar zijn de praktische oplossingen die André heeft om het systeem met voederbieten te laten werken: perfecte inkuiltechniek waardoor 2 of 3 kuilen tegelijk gevoerd kunnen worden en de eiwitvoorziening gewaarborgd wordt, en voldoende structuur in de herfstkuil door het mee inkuilen van gehakseld stro. Dit heeft als bijkomend voordeel dat de kuil droger wordt. Deze oplossingen kunnen ook in systemen zonder voederbieten toegepast worden.

Gert van Duinkerken presenteerde een overzicht van oplossingsrichtingen en praktische maatregelen. Onder andere graslandverbetering, betere benutting van eiwitrijk najaarsgras, maken van grasbrok en graanteelt werden genoemd. Hierna werd de workshopdeelnemers gevraagd rode en groene stickers te plakken bij maatregelen die hen “niks” of “wel wat” leken. Verrassend was het grote aantal rode stickers bij ‘grasbrok’ en ‘meer maaien in nazomer’. De deelnemers noemden

vooral praktische bezwaren: veel werk, grote afstand tot drogerij, te natte omstandigheden. Maar zeker ook het hoge energieverbruik bij grasbrok als niet-biologische gedachte. Veel groene stickers waren er voor ‘telen en voeren van graan’. Helemaal in lijn met bioveem waar veel veehouders inmiddels op de een of andere manier graan telen of voeren.

voldoende tijd voor een onderonsje over diergezondheid

‘Balans is de basis voor weerstand’

Bioveem deelnemers Marcel Schoenmaker en Jaap Drijfhout vertelden op de workshop over diergezondheid hoe zij de uiergezondheid op hun bedrijf naar een hoger plan getild hebben. Door Liesbeth Ellinger werd een voorbeeld gegeven hoe er gewerkt wordt met homeopathie en hoe ervaringen van veehouders in de handleiding ingepast worden.

Benadrukt werd dat geen eenheidsadvies voor toepassing van een middel gegeven kan worden maar dat elk bedrijf moet uitvinden welk middel onder hun omstandigheden werkt. Ook hier geldt weer dat iedere veehouder op zoek moet naar het systeem dat voor zijn bedrijf werkt.

In de discussie kwam vooral aan de orde wat weerstand nu precies is en hoe je het meet; is de boviswaarde van producten daarvoor voldoende, zijn bloedwaarden nodig of gaat het om de uitstraling van de dieren (kleur, glans, gedrag). Eén deelnemer vroeg zich af of we in bejaardenhuizen oude boeren moeten ondervragen om de kennis die zij hebben, beschikbaar te krijgen. Ook bleek dat, hoewel de maatregelen ter verbetering van de weerstand voor een deel wel bekend zijn, het soms niet zo eenvoudig is ze op het bedrijf toe te passen.

Uit de door de veehouders ingevulde formulieren blijkt dat:

veel bedrijven streven naar een tankmelkcelgetal tussen 150 en 250.000
maatregelen zijn o.a. sprayen of dippen, opruimen hoogcelgetalkoeien, toepassen van homeopathie, balans in het rantsoen en selectief droogzetten. de meeste problemen betrekking hebben op uiergezondheid, vruchtbaarheid en klauwen. redenen voor alternatief behandelen zijn; duurzamere genezing; meer uitdaging; je leert beter naar je dieren kijken; minder antibiotica nodig; goedkoop en geen wachttijd.

bioveem

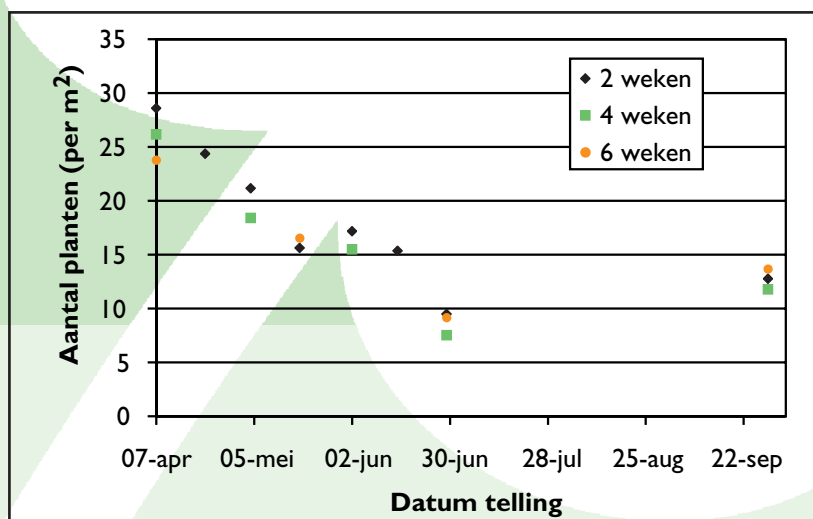
Kunnen jonge Ridderzuringplanten door frequent maaien bestreden worden?

Deze vraag kwam naar voren op een nieuw ingezaaid perceel grasklaver van Jan Vis. Na inzaai ontstonden er grote haarden met kiemplanten van Ridderzuring. Eén van de ideeën om het aantal kiemplanten terug te brengen was frequent maaien. Van april tot en met juni 2004 is een proef uitgevoerd waarin de grasklaver met de Ridderzuring in drie verschillende frequenties is gemaaid, namelijk één keer in de 2, 4 of 6 weken. Het effect van de behandelingen werd gemeten door het aantal planten te tellen. Daarnaast is er na 12 weken de wortelmasse van de Ridderzuringplanten bepaald. Om het effect van de behandelingen op de lange termijn te meten, werd het aantal planten na 25 weken nog een keer geteld.

Het aantal planten nam af gedurende het experiment. Er was echter geen effect te zien van de verschillende maai-frequenties. Ook de uiteindelijke telling na 25 weken laat geen effect van de behandelingen zien.

Tabel 1: Het gemiddelde wortel drooggewicht van ridderzuring gemeten bij verschillende maai-frequenties.

Frequentie van maaien	Wortelmasse per plant op 30 juni
Om de 2 weken	0,40 g ds
Om de 4 weken	0,62 g ds
Om de 6 weken	0,97 g ds

Figuur 1: Verloop van het aantal ridderzuringplanten (per m²).

jonge ridderzuringplant

De maai-frequentie liet wel een duidelijk effect zien op het wortelgewicht van de jonge ridderzuringplanten. Het gemiddelde wortelgewicht van de planten die om de 2 weken werden gemaaid was minder dan de helft van de wortelmasse van de planten die om de 6 weken werden gemaaid.

Conclusie: Frequent maaien gedurende 12 weken, put het wortelstelsel van ridderzuring wel uit, maar dit leidt niet tot een verminderd aantal planten op korte en lange termijn. Frequent maaien kan mogelijk effect hebben als het langer dan 12 weken wordt toegepast.

Lisette Fehér en Nick van Eekeren
Louis Bolk Instituut

colofon

In Bioveem bundelen veehouders, onderzoekers en adviseurs de komende jaren hun specifieke kennis, visies en vaardigheden.

Missie:

Gezamenlijk een unieke bijdrage leveren aan de versterking, ontwikkeling en uitbreiding van de biologische melkveehouderij in Nederland.

Bioveem is een initiatief van;

Animal Sciences Group

De organisatie voor onderzoek en kennisoverdracht in de dagelijkse praktijk van de Nederlandse veehouderij. Onafhankelijk, Objectief en Open.

Louis Bolk Instituut

Pionier in wetenschappelijk onderzoek en vernieuwing van de biologische landbouw, voeding en geneeskunde. Verbindt Wetenschap met Ecologie, Ethiek en Landbouwpraktijk.

DLV-adviesgroep n.v.

Grensverleggende advisering door continue vernieuwing in ondernemerschap Direct en flexibel inspelen op veranderende markten en tegemoet te komen aan specifieke wensen van opdrachtgevers

In samenwerking met: GD, PRI en LEI.

Bioveem wordt mede gefinancierd door Rabobank Nederland, Stichting Stimuland Overijssel, Stuurgroep Landbouw Innovatie Noord-Brabant en de Provincies Fryslân, Overijssel, Gelderland, Noord-Holland en Zuid-Holland.

Bioveem Secretariaat

Postbus 2176
8203 AD Lelystad
Telefoon 0320-293234/238238
Fax 0320-238050
info@bioveem.nl
www.bioveem.nl

Redactie

C. Staal, Animal Sciences Group,
Divisie Praktijkonderzoek

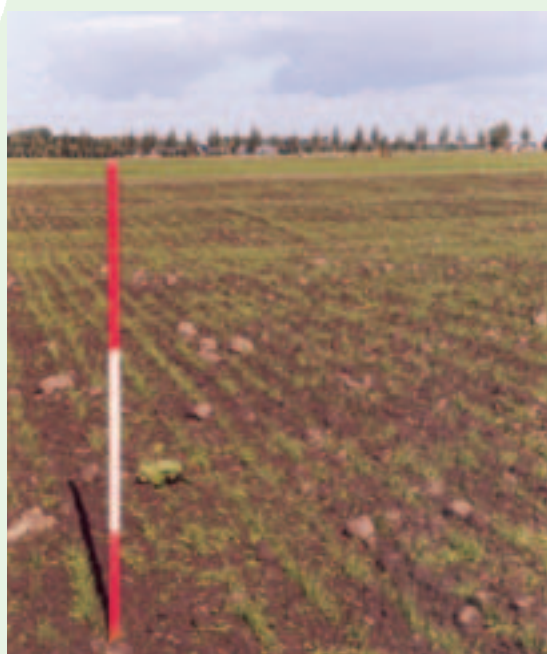
Ontwerp en vormgeving

het Effect communicatiebureau

Druk

Dukkerij Cabri B.V. Lelystad

Gratis exemplaren van de nieuwsbrief zijn aan te vragen bij het secretariaat. Overname van artikelen is toegestaan mits voorzien van duidelijke bronvermelding.

proefopzet